

Александар М. Обрадовић

Докторанд, Теолошки факултет, Понтификални Универзитет Грегоријана, Рим

Поједини аспекти Августинове еклисиологије

Сажетак: Августин¹ своју еклисиологију заснива на љубави и заједници. Порекло Цркве се по његовом мишљењу налази у Тројици, а њен почетак се већ запажа у Старом Завету. Почетак Цркве је везан за библијске личности у којима Августин види њене праслике и њено реално постојање. Авељ је први члан Цркве, док је Ева њена прва икона. Старозаветна заједница светих не може бити одвојена од хришћанске Цркве јер се ради о истој заједници која поседује различите етапе свог настајања које ће се окончати на другим Христовим доласком. Педесетница је тренутак када Црква постаје конкретна и видљива. Као најважнију карактеристику везану за унутрашњи живот Цркве, Августин истиче духовну љубав која по њему има највећу снагу у свези Христовог Тела. По Августину, Христос је Посредник (*Mediator*) који уводи верне у заједницу са Оцем. Њен конкретан израз је евхаристија која се поистовећује са Црквом и премешта се на раван есхатологије где Христос као Женик Цркве има централну улогу на крају времена. Кулминација љубави у односу Женика и Невесте је Крст који је пролаз ка њиховој вечној заједници где она бива спасена и уведена у вечни живот који почиње Васкрсењем. Коначна заједница светих небеског Јерусалима је епилог ове љубави која ће трајати у векове. Црква је храм на небу у коме обитава Бог и његов народ.

Кључне речи: Црква, Стари Завет, заједница, светост, Тело Христово, Град Божији, Невеста, Храм.

Црква као тема у позним Августиновим делима заузима средишње место. Њено тријадолошко порекло и христолошки аспект у контексту његовог схватања спасења је доводе у везу са есхатологијом која је заокупљала Августина пред крај његовог живота. Посматрајући вечерњу светлост на хоризонту из свог двора поред катедралног храма у Ипони и размишљајући о опасностима и варварској претњи са којом се суочавао Рим, он се окреће метафизичким размишљањима у којима су централне теме Царство Божије као једина постојана стварност и Црква као његов конкретни израз. На слици Витореа Карпача, *Визија Светиој Августини* или *Свети Августин у својој радној соби*, он је приказан живописно у свом радном простору који подсећа на Цркву — у покрету док пише, са уздигнутом главом и руком, у тренутку када је можда ишчекивао наитије Светог Духа у својим размишљањима, изненада му се указује свети Јероним који се у том тренутку представио. Свети се јавља Августину и потом уздиже на небо, док Августин остаје збуњен и задивљен откривеним. На слици је такође дочарана свестраност Августинове личности што се огледа у мноштву предмета који га окружују у радном простору. Такође упада у очи ауторова жеља да истакне или Августинову службу у Цркви као епископа или његову ватрену преданост Богу као обичног верника

¹ О библиографији везаној за еклисиологију Светог Августина, видети на крају.

хришћанина што симболизују митра и жезал, владичанске инсигније одложене на олтару који се налази у дну собе.

Један од преломних тренутака у Августинином животу, а који је везан за његово размишљање о есхатолошкој димензији Цркве, је освајање Рима од стране Алариха у касно лето 410. године.² Многобожачки део друштва је у томе видео казну за напуштање паганских божанстава. Том делу популације та чињеница је била тешко појмљива, из разлога што је Рим био поиман као центар света, учињен таквим вољом богова и самим тим је уживао њихову заштиту.³ У каснијем периоду, ова свест о богоизабраности Рима се преноси на хришћане и Цркву, која је заједно са градом као престоницом царства, виђена као циљ и одредиште мисије апостола који су га изабрали да из њега рашире хришћанску веру по целој римској империји.⁴

У том, за западне хришћане турбулентном периоду, Августинином пријатељу Марцелину пише Августину тражећи од њега објашњење поводом онога што се до тада сматрало немогућим — да ће богоизабрани град пасти у руке незнабожаца. Истим поводом Августину се обраћа и Волузијан паганин, наклоњен хришћанима али чије је окружење било изразито антихришћанско, и у коме се јавно беседило против Цркве.⁵ Два Августинова писма у виду одговора својим пријатељима, биће основ за настајање Августининовог дела *De Civitate Dei*, О Граду Божијем⁶, које ће Августин писати у дугом периоду, од 410. до 426. године и у коме ће најважнија места посветити небеском Јерусалиму као есхатолошкој Цркви која доноси крај историје и почетак Божије владавине. Рим није вечан и самим тим је подложен пропасти, док је Христово Царство у коме је Он владар, једино које ће након окончања историје постојати вечно. Овом Царству, које Августин поистовећује са Црквом, припадаће сви праведни од стварања света. Писање *Града Божијеј* је било условљено и прожето тадашњим историјским приликама помоћу којих је Августин, сада већ у зрелом добу, богословски изграђен и са великим животним искуством, уочи есхатолошки значај ствара-

² О историјском контексту овог дела и његовом настајању види Aurelije Augustin, *O Državi Božjoj*, Svezak Prvi (knjiga I–X), Kršćanska Sadašnjost, Zagreb 1982, I–CLXXXIII, и тамо библиографија; Gerard O'Daly, *Augustine's city of God: a reader's guide*, Clarendon Press, New York, 1999; Serge Lancel, *Saint Augustine*, SCM Canterbury Press, Essex 2002, 391–396; Virgilio Pacioni, *Agostino d'Ipiona: prospettiva storica e attualità di una filosofia*, Milano, 2004; Agostino Trapè, *Agostino, Introduzione generale a Sant'Agostino*, Città Nuova, Roma, 2006; Henry Chadwick, *Augustine of Hippo: a life*, Oxford University Press, Oxford, 2010; Philippe Curbélié, *La justice dans la Cité de Dieu*, Institut d'études augustiniennes, Paris, 2004; Giulia D. Nocera, *La stampa a Subiaco nel monastero di santa Scolastica: il caso del „De civitate Dei“ di sant'Agostino*, Subiaco, Tipografia editrice Santa Scolastica, 2010; Giuseppe Fidelibus, *Pensare De-civitate: studi sul De civitate Dei*, Città nuova, Roma, 2012.

³ Numa Denis Fustel De Coulanges, *The Ancient City. A Study on the Religion, Laws and Institutions of Greece and Rome*, Kitchener, 2001, 111–112.

⁴ Brett Edward Whalen, *Dominion of God. Christendom and Apocalypse in the Middle Ages*, Harvard university press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 2009, 2–8.

⁵ Aurelije Augustin, *O Državi Božjoj*, Svezak Prvi, IX–XII; у: P. Courcelle, „Propos anti-chrétiens rapportés par Saint Augustin“, у: *Recherches Augustiniennes* 1 (1958), 149–186.

⁶ Превод *О Граду Божијем* је прикладнији из разлога што указује на небески Јерусалим који је централна тема и који је Августин имао на уму пишући своје дело. Августинова намера и његово виђење Цркве у њеном есхатолошком аспекту као града на небу су јасни, тако да превод *О Држави Божијој*, где израз држава, који уопштено изражава световну, секуларну државу, није адекватан. Земаљска држава, која поседује своје историјско трајање је у Августинином делу представљена управо као антипод Христовом Царству, које је Божији вечни град, Јерусалим на небу. Италијанска реч *città* (*ipag*) која потиче из латинског и чији се корен налази у изразу *civitas* (*ipag*, *ipahanstvo*, *ipahanin* у правном смислу) је означавала антички и средњеveковни утврђени град (политичко друштво слободних људи који су имали свог владара или владу, религију и законе унутар градских зидина), који је био суверен и који је простирао своју власт на одређеној територији имајући *de facto* статус државе. У модерном француском језику израз означава уже језгро града од историјске или од неке друге посебне важности (*cité*), док у енглеском језику указује на град који има посебан историјски, административни или економски статус заснован на локалном закону (*city*).

ња света, постојања Цркве и спасења. Дело из тог разлога у свом свеукупном еклисиолошком аспекту представља можда најснажнији израз његове теологије.

Учење о Цркви код Августина је комплексно али и повезано. Исходиште је Христово Тело у коме су чланови нераскидиво повезани љубављу. Припадност заједници Цркве је за Августина од егзистенцијалног значаја у вечном смислу. Ова тема се надовезује на његово виђење Цркве као Невесте која доживљава потпуну присаједињеност Христу после Васкрсења. Ради што вернијег дочаравања односа, жртвене љубави између Женика и Цркве, Августин прибегава теологији Крста–Васкрсења описујући га језиком Песме над песмама у којој доминира чежња за вољеним то јест вољеном. Она се Васкрсењем окончава сједињењем супружника које Августин префињеним литерарним стилем, и у чини се благом романтичном заносу, представља на крају као остварену, идеалну брачну заједницу.

Почетак Цркве се по Авгуστину налази у Старом Завету. Личности за које се везује Божије призвање, заједница са Њим, праведност и светост, већ представљају Цркву, чије је порекло по Авгуστину у Тројици. Остваривање Цркве изграђивањем заједнице праведних у времену пре Христа, код Августина указује на једну ширу перспективу појма Цркве која превазилази границе Новог Завета. Августин говори о Цркви у Авељу, Цркви у Авраму и Цркви у Јакову. Пре Христа, Црква је духовна заједница која реално постоји, али је још увек у фази припреме за будуће догађаје који ће јој дати коначно значење откривајући је свету као заједницу Христовог тела и која је после Педесетнице комплетна и транспарентна.

Августинову еклисиологију одликује велики број дијалектичких парадигми, где појмови нису супротстављени, већ представљају исту стварност из временске и есхатолошке перспективе. Оне помажу Авгуστину да што јасније изложи црквено учење и успешно одбрани ставове саборне Цркве побијајући заблуде Донатиста и Пелагијанаца. Ти појмови су: земаљска и небеска Црква, Црква у времену и есхатолошки Град Божији, Црква као институција и Тело Христово, Црква грешних и Црква праведних.⁷ У разматрањима против Донатиста, Августинов стил доста подсећа на Оригена, али је правилно избалансиран, посебно у његовим тумачењима Светог Писма која се дотичу сотириолошких питања.⁸

Праслике Цркве, заједница светих старог Савеза, духовни карактер и значај старозаветних личности на превечном Божијем плану, код Августина заузимају једно од примарних места будући да оне код њега указују на старозаветну Цркву. То су Ева, Сара, Ревека и Јаков.⁹ Од новозаветних личности код Августина се издваја апостол Петар.

⁷ T. Johannes van Bavel, *What Kind of Church Do You Want? The Breadth of Augustine's Ecclesiology*, у: *Louvain Studies* 7, 1979, 148.

⁸ Код Августина вера је централна тема када се ради о спасењу. Истина треба да упућује на једно вечно и непроменљиво биће које је од стране античких философа именовано као „Бог“ или „Божанство“. Августин види у Христу ово биће које је за њега врховни ауторитет везан за спасење и вечни живот., John M. Rist, *Augustino battesimo del pensiero antico*, *Vita e pensiero*, 1997, 77–85; Занимљива је веза између Августина и Светог Григорија Паламе, на коју је Лусл указао истражујући преводе Августинових дела на грчки језик од стране Прохора Кидониса који је желео да Августина уврсти међу грчке Оце-платоничаре., Josef Lössl, *Palamite Soteriology in Augustinian Dress? Observations on Prochoros Kydones. Writings and Translations of Works of Augustine*, у: *Journal for Late Antique Religion and Culture* 2 (2008) 33–43; J. Lison, *L'Ésprit comme amour selon Grégoire Palamas: une influence augustinienne?*, у: *Studia Patristica* 32 (1997) 325–332; J. Lössl, *Augustine's "On the Trinity" in Gregory Palamas "One Hundred and Fifty Chapters"*, у: *Augustinian Studies* 30 (1999) 61–82; о ставу православних према Авгуστину видети Серафим Роуз, *Блажени Августин*, Истина, Епархија далматинска, 2008, 16–19, 48–78.

⁹ За Августинов приступ Писму и основне карактеристике његове егзегезе видети Gerald Bonner, „Augustine as biblical Scholar”, у: P. R. Ackroyd and C. F. Evans (ed.), *The Cambridge History of the Bible. From beginnings to Jerom*, Cambridge University Press, 1993, 541–563.

Августинове еклисиолошке поставке обједињује есхатолошко виђење Цркве као Небеског Јерусалима, Божијег града. Августин заступа став да Црква као вечно одредиште превазилази границе времена и простора и да њено изграђивање почиње са настанком старозаветне заједнице светих чији је први члан био праведни Авељ. Августинова визија је динамична. Он помоћу ње развија теологију есхатолошке Цркве, виђену као остварење превечног Божијег плана о спасењу човека и света. То је заједница свих светих небеског Јерусалима, која постоји од постанка света и чији је стварни почетак Васкрсење Христово. Христова светлост сеже до стварања света и есхатона, од Авеља до нараштаја који ће тек бити рођени.

Крајњи литерарни домет и лепоту стила у опису односа Христа као Женика и Цркве као Невесте, Августин достиже у Излагању на Псалме. Љубав је дочарана у ишчекивању Цркве да се сједини са својим Жеником после Васкрсења. Његова љубав достиже врхунац у жртви на Крсту коју подноси ради ње. Христос то чини у циљу вечног сједињења са Црквом које ће се остварити након Његовог устајања из мртвих. Будући да антиципира опште васкрсење и почетак есхатологије, Васкрсење је за Женика и Невесту почетак постојања Цркве у њеној пуноћи.

Набројане теме ће представљати предмет наше пажње у овом раду.

1. Порекло Цркве

Августин не сматра да је порекло Цркве у догађају Педесетнице. Овакав закључак се доноси на основу његовог приступа питању сотириологије. Свети Дух и Реч Божија су и пре Педесетнице деловали у израелском народу превазилазећи временска ограничења везаних за искључиво хришћански период. Праведне је у Старом Завету Дух већ учинио учесницима у Христовом Телу које су пророци најављивали, тако да стварност Христовог тела постоји и пре Оваплоћења — самооткривање и деловање Христа, као божанског Логоса пре свог доласка у свет: по Августину, Христос је са светим патријарсима и пророцима унапред послао део свог Тела (*praemisit in sanctis Patriarchis et Prophetis quamdam partem corporis sui*).¹⁰ Да ли је Августин под овим подразумевао неку врсту иконолошког учествовања у будућим догађајима, једно предизображење Христовог тела чијим се посредством остварује антиципација онога што ће уследити, а што је везано за Месију кога је старозаветна заједница светих ишчекивала, без чијег Васкрсења нема припадности Цркви, и која сходно томе искључиво у таквој констелацији треба да буде посматрана, или је Августин ипак сматрао да старозаветни свети у периоду старог Савеза већ реално припадају Цркви, чине Цркву? Овај Августинов стих, његова основна идеја и теолошко значење могу да буду предмет расправе.

Када је реч о тачном моменту настанка Цркве код Августина, његов став је комплексан и нестабилан. Он их наводи неколико. Ти моменти се могу посматрати у линеарном одвијању, и крећу се од иконе ка реалном настајању Цркве. Августин прибегава концепту етапа. Међутим, он их никада таксативно не излаже, нити претендује да изложи учење о Цркви које би имало стабилну позицију. Он има богословски сложен став по овом питању: у одређеним текстовима он помиње Цркву која има почетак у Старом Завету. За Августина она је заједница Авеља и најзначајнијих представника Израела који су њени први чланови; затим говори да је њен почетак у Христовом Оваплоћењу и у Јерусалиму; и најзад у догађају Христовог

¹⁰ S. Aurelii Augustini, *De Catechizandis Rudibus*, Methuen & Co, London, 1915, 22.

уснућа на Крсту где се она рађа из Његовог ребра, које заједно са Васкрсењем чини почетак заједнице Христа и Цркве.¹¹ Августин под овим очигледно не подразумева више стварности — у питању је иста тајна састављена изгледа из различитих етапа. У овим потоњим, Црква је схваћена како је познајемо сада. Уопште, њено порекло почива у Тројици јер је тројичан Бог утемељитељ заједнице. *Црква на небу и Црква на земљи је у својој комилексној храм најузвишеније Тројице.*¹²

Црква је Тело Христово, нови Израел и на основу ове одреднице Августин у Аврааму види почетак Цркве као народа која укључује Јудеје као конститутивни део хришћанске заједнице. Богоизабраност јеврејског народа у којој Августин види корене Цркве има за свој темељ веру у истинитог Бога што је за ипонског епископа испуњен услов за припадност њој. Иако издваја одређене личности из Старог Завета, Августин индиректно указује на постојање Цркве као једног Божијег народа пре Исусовог оваплоћења. По Августину, Израел је Црква. Августин инсистира на његовој јединствености са хришћанском Црквом и старозаветним Савезима који не могу бити одвојени од Христа. Самим тим је појам Цркве за Августина више од хришћанства: *Не треба мислити да је Црква ирисуйна само у онима који су иосиали свети иосле Христивој доласка и његовој рођења. Свети сваке епохе иријагају Цркви, јер се не може рећи да оцац наш Авраам не иријага нама... Аиосиол Павле ироивречи овоме изјављујући да смо синови Авраама, следујући вери Авраамовој (Рим. 4, 16; Гал. 3, 7). Защо, следећи, иодражавајући Авраама, иримљени смо у Цркву. Како можемо дакле, искључији Авраама из Цркве? (Non enim non ad nos pertinet pater Abraham, quia ille fuit antequam nasceretur Christus de Vergine, et nos tanto post, id est, post passionem Christi facti sumus christiani, cum dicat Apostolus quia filii sumus Abrahae, imitando fidem Abrahae. Ergo nos imitando illum ad Ecclesiam admittimur, et ipsum ab Ecclesia exclusuri sumus?)*¹³

Оправдање оваквог Августиновог става је централно место Христа у Старом Завету, у прасликама, пророштвима и касније у догађајима свештене историје који узимају у обзир Христово присуство али не и потпуно откривену стварност Њега као Јахвеа. Иако се ради о класичном светоотачком поимању јеврејске Библије¹⁴ код Августина је то значајно из разлога што у доброј мери одређује смер његове еклисиологије. Вера у Христа у Старом Завету не може бити експлицитна али се односи на Њега. Аврамова вера за Августина представља услов за припадност Цркви. Он говори да је ова Црква иосиојала (дила) иакође у светиим Пророцима којима су Божија обећања ио телу (телесна обећања) значила (односила се на) нешио духовно (духовну неиознаницу) (Haec Ecclesia erat in sanctis etiam Prophetis, qui intellegebant Vetus Testamentum, quia promissiones illae carnales spirituale nescio quid significabant).¹⁵

Духовна неиознаница је непознавање Христа, али је њен садржај вера у истинитог Бога који се јавио у историји, затим поверење у Његову верност, верност

¹¹ Aurelije Augustin, *O Državi Božjoj, Svezak Drugi (knjiga XI–XVIII)*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 1995, 690–691; Августин, „Излагање на Псалам 112“, беседа 8, у: Sant’Agostino, *Esposizioni sui Salmi III*, Città Nuova, Roma, 1976, 1031; Августин, „Излагање на Псалам 126“, одељак 8, у: Sant’Agostino, *Esposizioni sui Salmi IV*, Città Nuova, Roma, 1977, 153.

¹² Saint Augustine, “Enchiridion”, 15, 56 у: The Works of Saint Augustine, *On Christian Belief*, New York City Press, 2005, 306–307.

¹³ Августин, „Беседа 4“, 11, у: Sant’Agostino, *Discorsi I (1–50) sul Vecchio Testamento*, Città Nuova, Roma, 1979, 41.

¹⁴ Видети Magne Sæbø (ed.), *Hebrew Bible/Old Testament. The History of Its Interpretation, Volume I, From the Beginnings to the Middle Ages (Until 1300)*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1996, 373–749.

¹⁵ Августин, „Беседа 4“, 11, у: Sant’Agostino, *Discorsi I (1–50) sul Vecchio Testamento*, 41.

Савезу и Његовим обећањима који заједно воде до Њега. Августин није децидиран као Ориген који поистовећује веру у Јахвеа са вером у Христа¹⁶, али се то може закључити из целокупног контекста његових тумачења. Августин истиче: *можемо ипак рећи суйројно: будући да поседајемо истију веру, као чланови Цркве, иријидамо Јакову, Исаку и Авраму.*¹⁷ Старозаветни свети кроз веру у истинитог Бога достижу потребне услове да би били Црква и они се духовно испољавају на њиховом најдубљем нивоу.

Црква постоји од праведног Авеља који је за Августина њен први члан.¹⁸ Од Авеља па надаље, сви праведни у историји припадају Цркви, учествују у њеној духовној изградњи.¹⁹ Августин истиче моменат у коме су личности од стране Бога позване на светост и заступа мишљење да је у њима од тог тренутка невидљиво присутна Црква.²⁰ Августин истиче временске интервале у периодима настајања Цркве. По њему било је времена у којима је Црква постојала само у Авељу, само у Еноху, само у Нојевом дому, само у Авраму, само у Лоту, само у народу Израела, само у Мојсију и у свима светима.²¹ Августинов разлог за ову тврдњу је да су у извесним раздобљима, по њему, једино они били свети и праведни.

Ова визија Цркве је интимно повезана са питањем спасења у проширеном смислу. Августин је прихватио позицију коју је заузео Кипријан: *Изван Цркве нема спасења*, јер је она сама спасење.²² Ови текстови постају разумљиви на основу благодатног и духовног концепта Цркве као заједнице са Богом у Старом Завету.

Од Педесетнице, Црква је једна конкретна и саборна заједница, жељена од Христа лично, који је са новим Савезом (установљење евхаристије, жртва на Крсту, тридневно Васкрсење и послање Духа) посредством Утешитеља уводи у заједницу са Собом. Црква је стварност која се слободно прихвата вером и представља пут спасења сада за читав свет. У односу на Стари Завет, разлика је што *нову* заједницу Божијег народа чине сви народи, а не један по етничкој припадности. Педесетница је коначно Откровење Тројице — Бога Духа Утешитеља кога шаље Христос, и Цркве, заједнице на коју се излива најобилније даривање Духа, који је по Августину, *заједнички животи свих. Да би се живело по Њему, треба да се сачува љубав, да се воли истина и да се жели јединство, заједница, и тек онда ће моћи да се досијине вечности.*²³ Августин заступа мишљење да после Педесетнице сви могу

¹⁶ Origène, *Homélies Sur S. Luc*, Sources Chrétienues 87, Cerf, Paris, 1962, 494.

¹⁷ Августин, „Израгање на Псалам 147“, беседа 28, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi IV*, 863; Августин, „Омилија 42“, одељак 5, у: Sant'Agostino, *Commento al Vangelo di San Giovanni/ Commento all'Epistola ai Parti di San Giovanni*, Città Nuova, Roma, 1968, 845.

¹⁸ О Цркви у Авељу у предању западних Отаца видети Yves Congar, “Ecclesia ab Abel”, у *Abhandlungen über Theologie und Kirche. Festschrift für Karl Adam*, Düsseldorf, Patmos Verlag, 1952, 79–108.

¹⁹ Уп. „Пастир Јермин“, Виђење треће, IX–XVII, у: *Дела айосиолских ученика*, превод са коментарима епископ Атанасије Јевтић, Врњачка Бања — Требиње, 2002, 315–323.

²⁰ Августин, „Израгање на Псалам 118“, беседа 20, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi III*, 1287; Августин, „Израгање на Псалам 27“, одељак 2, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi I*, Città Nuova, Roma, 1967, 389.

²¹ Августин, „Израгање на Псалам 128“, одељак 2, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi IV*, 199; Августин, „Израгање на Псалам 90“, беседа 20, одељак 1, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi III*, 159–161; Августин, „Израгање на Псалам 61“, одељак 4, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi II*, Città Nuova, Roma, 1970, 343–347.

²² Сурприен де Картаге, *Lumité de l'Eglise (De Ecclesiae Catholicae Vnitate)*, Sources Chrétienues N. 500, Les Editions du Cerf, Paris, 2006, 188–189; Georges Florovsky, “The Catholicity of the Church”, у: Georges Florovsky, *Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View, Volume One*, Collected Works of Georges Florovsky, Harvard University, Nordland Publishing Company, Belmont, Massachusetts, 1972, 37–38; Bernard Sesboüé, *Hors de l'Eglise, pas de salut: Histoire d'une formule et problèmes d'interprétation*, Desclée de Brouwer, 2004.

²³ Августин, „Беседа 267“, одељак 4, у: Sant'Agostino, *Discorsi IV/2 (230–272/B) su I Tempi Liturgici*, Città Nuova, Roma, 1984.

да препознају праву Цркву, будући да је она *трад њосѡвљен на ѳори, који не може биѡи сакривен* (Мт. 5, 14).²⁴

2. Еклисиологија и јеврејска Библија — старозаветне личности као иконе Цркве и као њени први чланови

За Августина Ева је прва особа која најављује настанак Цркве: *Ева је слика Цркве и заѡо је названа Мајка живих: као шѡо она беше обликована од једној узетѡој ребра Адаму који је сѡвао, ѡако Црква настѡје од Христѡвој ребра који је уснуо на Крсту*.²⁵ Августин сматра да почетак историје и стварање човека/жене открива у икони тајну будућег сједињења Бога и човека/заједнице, коју најверније осликава љубавни мушко-женски однос. Августин га доводи у везу са догађајем Христовог приношења на Крст, где се у тренутку отварања ребра уснулог Женика Христа од стране римског војника Лонгина рађа Његова Невеста коју задобија својом крвљу. Антиципирање овог догађаја је Адамов сан у Едему и стварање Еве из његовог ребра. Августин апострофира њено име, преносећи значење на Цркву. У тумачењу Јеванђеља по Јовану, Августин подробније описује овај новозаветни догађај у коме Црква као Невеста има централно место, наспрот Еви као својој икони која је указивала на будућу стварност Цркве која је права мајка свих живих.

У спору са Донатистима, да би објаснио на који начин Црква постоји и какве су њена структура и карактеристике, Августин је пореди са Нојевом барком: *Ковчеј садржи чистѡе и нечистѡе, али је она (Црква) најрављена од ѡоузданих балвана, од душа светѡих и ѡраведних*.²⁶ Будући да у земаљском стању још поседује у себи присуство греха, Црква као свој темељ има свете. По Авгуστину, она је пре свега Тело Христово јер је Христос њен крајеугаони камен и најпоузданији балван на коме почива цела грађевина новозаветног ковчега, Цркве.

У Аврамовој жени Сари, Августин види две карактеристике Цркве — њену правоверност у односу на друге заједнице и њену плодност, јер ће од ње настати многи који ће је сачињавати: *Сара слободна жена, суѡројсѡвљена робѡи Аѡари, указује на оне који се рађају у Цркви насуѡрој онима који се рађају из јереси*.²⁷ Сарино потомство је народ Божији, крштени, док Агарино потомство у томе нема удела. У излагању на псалам 112, Сара је у старости приказана као плоднија жена од младе Агаре — Црква је супериорнија од Синагоге. Августин је изједначава са Црквом, која рађа многе — *мноѡи су јој деца, коју је зачела у сѡаросѡи ѡосредсѡвом длаѡодаѡи, и бројнији су од деце оне која је још у младом добу била удаѡа свезом Закона*.²⁸

Ревека је за Августина место рађања Цркве. Она у себи носи Јакова и Исаву, два близанца који су били у раздору међу собом још пре рођења. Јаков је од стране Августина означен као Црква, док је Исав поистовећен са Синагогом, која је била припрема за Христа и самим тим ограничена временом. Из тог разлога Августин је назива *сѡаром*. Њихова супротстављеност, у смислу неприхватања Христа од

²⁴ Van Bavel, *What Kind*, 152–154.

²⁵ Августин, „Изолагање на Псалам 40“, одељак 10, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi I*, Città Nuova, Roma, 1967, 995; Августин, „Изолагање на Псалам 126“, одељци 7 и 8, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi IV*, 149–153; Августин, „Изолагање на Псалам 138“, одељак 2, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi IV*, 461.

²⁶ Августин, „Беседа 264“, одељак 5, у: Sant'Agostino, *Discorsi IV/2 (230–272/B) su I Tempi Liturgici*, Città Nuova, Roma, 1984, 923.

²⁷ Августин, „Беседа 3“, у: Sant'Agostino, *Discorsi I (1–50)*, 25–27; Августин, „Омилија 11“, одељак 10, у: Sant'Agostino, *Commento al Vangelo di San Giovanni/ Commento all'Epistola ai Parti di San Giovanni*, 267.

²⁸ Августин, „Изолагање на Псалам 112“, беседа 8, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi III*, 1031.

стране већине Јудеја, изражава непомирљивост старе и нове икономије, подељеност на добре и лоше. Тако је Црква, која за време рођења, садржи у својој ујироди добре и лоше; она је мајка свих људи, за које се каже да се рађају сви од једне истје мајке, али једни заслужују љубав, дрући љрекор.²⁹ Јаков је слика Цркве, као шћо је Исав, сћаре синаіоје.³⁰

У догађају Јаковљевог рвања са анђелом и његовом повредом ноге (Пост. 32, 24–32), Августин проналази аналогију са постојањем добрих и лоших у крилу Цркве. Јаковљева повређена нога означава лоше хришћане, али пошто је он ипак био благословен, то ујућује на добре.³¹ На питање о Цркви као скупу добрих и лоших, Августин одговара: Цркви, шћо јесћ Телу Христјовом, блаіодати и заједници свејшх, не љријадају немарни слушајтељи или који љракјикују рћаве обичаје.³²

По Августину, апостол Петар је слика Цркве у догађају о коме сведочанство доноси десето поглавље Дела Апостолских: у виђењу које је имао у Јафи, Бог говори Петру да закоље чисте и нечисте животиње и да поједе њихово месо, јер су ове животиње биле у Нојевом ковчегу и сада су на платну испред Петра. Зашто? Зато што је он камен, а камен је Црква. Сам чин представља задатак Цркве, да себи присаједини све народе са свих четири страна света. По Августину, четири стране које поседује платно са животињама које силази са неба и бива распростра трто испред Петра, симболизује четири стране света.³³

Следећа концепција која је Августину привукла пажњу јесте интерпретација Јеванђеља по Матеју 16, 18. Улога апостола Петра и његове вере у Христа као Сина Божијег пружају прилику Августину да истакне централно место Господа Христа као темеља Цркве на Кома почива здање. Речи и њихов еклесиолошки контекст — и на овом камену изградићу моју Цркву — се за Августина искључиво односе на Христа, на веру у Њега као Господа и Сина Божијег, што је очигледно из следећег Августиновог навода. На Господње питање: „Шта кажу други, ко сам ја?“ (Мт. 16, 13–15), Петар одговара на питање исповедајући веру у Христа као Сина Божијег. Након тога добија од Господа ново име које има значење чврсте вере у Њега као Христа и Сина Божијег који је крајеугаони камен на коме почива Црква. Августин то овако образлаже: *Ти си Христјос, Син Боја живоја: и ја шћеби кажем: Ти си Пејтар. Јер Симон си се звао љрејходно. И ово име, Пејтар да се зове, (јер) на Госјоду је љосћављен: и шћо у шћом облику (форми), шћшо се односи на Цркву. Јер Христјос је камен, а Пејтар је хришћански народ. Камен је шћако ілавно име. Сјшоја, није камен на Пејтру, већ је Пејтар на камену = Христју (Tu es Christus Filius Dei vivi: et ego dico tibi: Tu es Petrus. Simon quippe antea vocabatur. Hoc autem ei nomen, ut Petrus appellaretur, a Domino impositum est: et hoc in ea figura, ut significaret Ecclesiam. Quia enim Christus petra, Petrus populus christianus. Petra enim principale nomen est. Ideo Petrus a petra, non petra a Petro).*³⁴ Петар су хришћани који верују у Христа као Сина Божијег и на тој

²⁹ Августин, „Излагање на Псалам 126“, одељак 8, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi IV*, 153.

³⁰ Августин, „Излагање на Псалам 78“, одељак 10, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi II*, 1081; уп. Августин, „Беседа 4“, од 9. до 35. одељка у: Sant'Agostino, *Discorsi I (1–50)*, 37–71.

³¹ Августин, „Беседа 264“, одељак 5 у: Sant'Agostino, *Discorsi IV/2 (230–272/B)*, 923.

³² Августин, „Беседа 149“, одељак 4, у: Sant'Agostino, *Discorsi III/1 (117–150) sul Nuovo Testamento*, Città Nuova, Roma, 1990, 429.

³³ Августин, „Излагање на Псалам 30“, Беседа 2, одељак 5, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi I*, 471; Августин, „Излагање на Псалам 103“, Беседа 3, одељак 2, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi III*, 699; Августин, „Беседа 149“, одељци 6 и 8 у: Sant'Agostino, *Discorsi III/1 (117–150)*, 429–431.

³⁴ Августин, „Беседа 76“, одељак 4, у: Sant'Agostino, *Discorsi II/1 (51–85) sul Nuovo Testamento*, Città Nuova, Roma, 1982, 521.

вери почива здање Цркве — на Христу као камену. Када је реч о специфичној Петровој служби унутар Цркве, њему је, по Августину, поверен задатак да говори у име апостола, да лично представља Цркву и да на сваки начин — својом слабошћу и својом снагом — сачува њено јединство.³⁵

Августину привлачи пажњу догађај описан код Матеја у коме је Петар слика Цркве која је прожета људском слабошћу али која вером у Христа истрајава на свом путу. Исус позива Петра да дође к Њему ходајући по води (Мт. 14, 22–33) и Петар је поверовао Господу да може да то учини, али је, по Августину, то покушао немајући довољно вере, и стога није имао потпуну веру и мир, као Црква која има *иод нојама торде, али носи у себи људску слабост*.³⁶

У Излагањима на Псалме, Августин се дотиче Петровог одрицања Христа у ноћи Његовог хватања и предаје јеврејским првосвештеницима. Након њиховог поновног сусрета на обали Тиверијадског мора, заједничког риболова и обеда (Јн. 21), Христос опрашта Петру. Августин износи мишљење да је Петар слика Цркве која остаје постојана у вери упркос слабостима. Петар симболизује Цркву којој због тога није ускраћена Господња благодат. Христова љубав и опрштај, Цркви дају снагу да поднесе сва искушења и она ће на крају славити победу над вратима ада. Пролазна искушења не утичу на Петрову веру јер се искрено покајао и исповедио верност Господу исказујући спремност да врши Његову вољу. Он поново прихвата дану му од Христа апостолску службу у Цркви — напаса овце Његовог стада — што по Августину представља праобраз промисла Божијег којим Господ води и држи Цркву.³⁷ Насупрот Петру који је Црква, налази се Јуда као јудејски народ који је одбацио Христа.³⁸

3. Црква као Тело Христово у свези љубави

Централна тема Августинове еклисиологије је теологија о Цркви као Телу Христовом. Августин усваја концепцију апостола Павла, као најснажнији начин да дочара нераскидиву заједницу између Христа и верних. За Додара, Тело Христово, Црква, као Христова Света тајна (*sacramentum Christi*) је централни теолошки концепт који заокупља Августинову мисао и он на њему гради своју теологију.³⁹ У христолошкој интерпретацији Цркве, Августин је најупечатљивији: *Поийиуни Хрисѿос, ѿлава и ѿело (caput et corpus). Глава је сам наш Сѿасиѿељ [...], Њеѿово ѿело је Црква [...]. Раширена ѿ целом свеѿиу. Христос као глава тела није желео да ѿовори одвојен од ѿела, јер није желео да буге одвојен од нас [...]. Ако је са нама, Он ѿовори у нама, ѿовори о нама, ѿовори ѿосредсѿивом нас, као ѿѿио и ми ѿоворимо у Њему*.⁴⁰

На другом месту Августин ставља у први план саборност (католичанскост) заједнице Христовог Тела и доводи га у везу са есхатологијом: *Тело ове ѿлаве је Црква. Не она која се налази на овом месѿиу, већ она која је на овом месѿиу и ѿо целом свеѿиу. Не само она која ѿосѿиоји у нашим временима, неѿо она која је ѿосѿиојала од Аве-*

³⁵ *Ibidem*, 515–521.

³⁶ Августин, „Излагање на Псалам 93“, одељак 22, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi III*, 287–288.

³⁷ Августин, „Излагање на Псалам 118“, Беседа 13, одељак 3, 1222–1223, *ibidem*.

³⁸ Августин, „Излагање на Псалам 108“, одељак 18, 925, *ibidem*.

³⁹ Robert Dodaro, «*Omnes haeretici negant Christum in carne uenisse*» (*Aug., serm. 183.9.13*): *Augustine on the Incarnation as Criterion for Orthodoxy*, *Augustinian Studies* 38 (2007), 173.

⁴⁰ Августин, „Излагање на Псалам 56“, одељак 1, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi II*, 165; Августин, „Беседа 137“, одељак 1, у: Sant'Agostino, *Discorsi III/1 (117–150)*, 281; Августин, „Излагање на Псалам 30“, Беседа 1, одељак 3, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi I*, 443.

љевих времена и која ће њој стојати до оних који ће се родити на крају и веровати у Христа. Зато је Црква сав народ светих који припадају једном тјелу (*totus populus sanctorum ad unam civitatem pertinentium*), и овај тјело је Тело Христово, чији је њој лавар (лава) Христос.⁴¹

У спору против Пелагија, Августин у први план ставља предодређење Христа и чланова Цркве: као онај који је предодређен да буде наша лава, њако смо ми, многи, предодређени да у њему будемо његови удови (*Sicut ergo praedestinatus est ille unus, ut caput nostrum esset, ita multi praedestinati sumus, ut membra eius essemus*).⁴² Господ њознаје своје (2 Тим 2, 19) и све чини за добро оних који су изабрани њој његовом вечном њлану.⁴³ Међу овим изабранима и предодређенима њакође они који су водили лош живот, уведени су у њој кајање милосрђем Божијим, кроз које, њреко која стварање њима није онемоћено у овом животу чинити зло док њима и њиховим сунаследницима не буде јасно из које дубокоје бездана зла их благодати Божија може ослободити. У било ком добу да умру, нико од њих неће настрадајати (њојинути). Немоћу је заправо да један од ових предодређених може да оконча свој живот без светле њајне Посредника (*sacramento Mediatoris*).⁴⁴

Света тајна Посредника, Христа је спасење — увођење у заједничарење у тајни вечног живота. По Августину, Божије дело спасења се заснива на Христовом посредовању — искупљењу спасењу и даровању вечног живота. Одвојена од Христа извора живота, Црква губи своје значење. Осим нераскидиве везе, управо то симболизују удови — учествовање у животу који Христос поседује. Он дела у тајни Цркве, она припада њему. Христос уводи верне у заједницу са собом, крштавајући их преко богоустановљене јерархије, епископа и свештеника.⁴⁵ Црква је заједница новог препорођеног и спасеног човечанства са Богом у Христу. Бог није желео да његов Јединородни Син остане сам: у циљу да му дарује сва људска бића као браћу и сестре, усвојио нас је као своју децу.⁴⁶

Августин истиче евхаристијски аспект своје еклисиологије као кључан када се ради о спасењу и вечном животу. Црква је Храм Божији, означава однос и начин како се остварује заједница између Бога и верних. То је однос између Бога чије је пребивалиште на небу и у заједници Цркве. Обитавати у заједници са Христом за Августина значи учествовати у евхаристији Цркве — ломљењу хлеба и приношењу вина и љубити пријатеље и непријатеље његовом љубављу. Та дела су сједињена у јединственом процесу препознавања: *Ово је дојслужење хришћана, који су многи само једно њело у Христу. Ово је дојслужење које Црква служи у конјинуицији у својој њајни жртвеника иде она сама дива њринешена у њриносу који се њриноси Боју.*⁴⁷ Евхаристијским одговором амин се сајлашавамо и обећавамо да јесмо и да

⁴¹ Августин, „Изолагање на Псалам 90“, Беседа 2, одељак 1, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi* III, 159.

⁴² Августин, „О предодређењу Светих“ 15, 31, у: Sant'Agostino, *Grazia e Libertà (La Grazia e il Libero arbitrio. La Correzione e la Grazia. La predestinazione dei Santi. Il Dono della perseveranza)*, Città Nuova, Roma, 1987, 276.

⁴³ Августин, „Против Јулијана“ 5, 4, 14, у: Sant'Agostino, *Polemica con Giuliano I (Le Nozze e la Concupiscenza. Contro le Due Lettere dei Pelagiani. Contro Giuliano)*, Città Nuova, Roma, 1985, 789; уп. Августин, „О крштењу против Донатиста“ 5, 27, 38, у: Sant'Agostino, *Polemica con i Donatisti XV/1 (Salmo abecedario. Contro la Lettera di Parmeniano. Sul Battesimo)*, Città Nuova, Roma, 1998, 487.

⁴⁴ Августин, „Против Јулијана“, *ibidem*, 791.

⁴⁵ Августин, „Против Кресконија граматика Донатове стране“ 2, 21, 26, у: Sant'Agostino, *Polemica con i Donatisti, Contro cresconio grammatico donatista. L'unicita del Battesimo contro Petiliano*, Città Nuova, Roma, 2002, 143–145.

⁴⁶ Августин, „Омилија 8“, одељак 14 у: Sant'Agostino, *Commento al Vangelo di San Giovanni/ Commento all'Epistola ai Parti di San Giovanni*, 1809.

⁴⁷ Aurelije Avgustin, *O Državi Božjoj, Svezak Prvi*, 697.

ћемо биџи Тело Христџово; ако чинимо ово, љредајемо душу и џело Христџу у циљу служења Царстџиву Божијем.⁴⁸ Нишџа не џреба да џлаши хришћанина, колико џо да може биџи одвојен од Христџовој Тела. Ко се одваја од Тела Христџовој, није више њеџов члан; ако није њеџов члан, не може биџи оживљен од Њеџовој Духа.⁴⁹ Христџос би моџао да буде џошџун без нас, али не жели да буде џо без нас, без Цркве.⁵⁰

Заједница Христа и човека је сједињење у препознавању, поистовећивање слободним избором у љубави. Чињеница указује више него на просто упоређење или метафору; то је личносно сједињење између женика и невесте, мужа и жене. Црква је *sponsa*⁵¹ (невеста) и *ixor Christi*⁵² (супруга Христова). Чини се да су двоје, али су једно: двоје у једном џелу.⁵³ На тај начин Црква изражава пуноћу Христове личности и двоструке природе Цркве, разлог *par excellence* Божијег оваплоћења. Последице овог интимног и духовног сједињења иду у дубину бића и постојања. Посредством крштења, умрли смо у Христу и избављени смо од греха. Васкрсли смо у Христу у нади из разлога што нам у Њему после крштења наша људска природа онтолошки претходи. Од било какве стџвари Црква џаџи у џроменама овој свеџа, у њеџовим искушењима, у њеџовим џошребама, у њеџовим џескобама, Христџос од џоџа џаџи, не у свом џелу, већ у нашем.⁵⁴ Када џоворимо, када се молимо, дишемо, радујемо, исџоведамо своје џрехе, џреџознаћемо два џласа у једном: Црква све џо исџуњава у Христџу и Христџос у Цркви, џело у џлави и џлава у џелу, будући да су двоје у само једном џелу.⁵⁵

По Августину, иста идеја ће бити примењена у апостолском прегнућу Цркве, јер сам Христос делује у пастирима у руковођењу стадом. Христос се јавља преко пророка и преко својих ученика.⁵⁶ Надахнут Христовим речима и предањем апостола и јеванђелисте Јована (Јн. 14, 23), Августин описује обожење човека у заједници са Богом у Христу: Чим Христџос џочне да обџињава у унушрашњем човеку џосредстџвом вере и џризван, џочне да џоседује оноџа који Га исџоведа, и онда узрасџа џошџун Христџос, џлава и џело, Један, образован од мноџих.⁵⁷ Основни услов је слобода: Верни џоказују да џознају Тело Христџово, ако не занемарују да буду Тело Христџово. Постџају Тело Христџово ако желе да живе Светиим Духом... Ко жели да живи, џрилази, верује, улази и чини део Тела, и биће оживљен.⁵⁸ По Августину, ако неко жели да чини део истинитог Христовог Тела, није му дозвољено да занемарује видљиво јединство: Како може неко ко осџавља Цркву, да буде још увек у Христџу, џошџо се одваја од Христџовој Тела?⁵⁹ Не постоји никаква разлика између Тела

⁴⁸ Августин, „Беседа 272“, у: Sant'Agostino, *Discorsi IV/2* (230–272/B), 1043–1045.

⁴⁹ Августин, „Омилија 27“, одељак 6, у: Sant'Agostino, *Commento al Vangelo di San Giovanni/Commento all'Epistola ai Parti di San Giovanni*, 625.

⁵⁰ Августин, „Беседа 341“, одељак 1, у: Sant'Agostino, *Discorsi VI* (341–400) *su Argomenti Vari*, Città Nuova, Roma, 1989, 3.

⁵¹ *Ibidem*, 19.

⁵² Августин, „Излагање на Псалам 127“, одељак 11 у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi III*, 183.

⁵³ Августин, „Беседа 341“, одељак 1, у: Sant'Agostino, *Discorsi VI* (341–400), 3.

⁵⁴ Августин, „Излагање на Псалам 62“, одељак 2, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi II*, 391–393.

⁵⁵ Августин, „Излагање на Псалам 30“, Беседа 1, одељак 4, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi I*, 431.

⁵⁶ Августин, „Омилија 47“, одељак 5, у: Sant'Agostino, *Commento al Vangelo di San Giovanni/Commento all'Epistola ai Parti di San Giovanni*, 937; „Излагање на Псалам 142“, одељак 2, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi IV*, 621.

⁵⁷ Августин, „Излагање на Псалам 74“, одељак 4, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi II*, 913.

⁵⁸ Августин, „Омилија 26“, одељак 13, у: Sant'Agostino, *Commento al Vangelo di San Giovanni/ Commento all'Epistola ai Parti di San Giovanni*, 611.

⁵⁹ *Ibidem*, 1659.

Христовог на духовном плану и Цркве у којој разликујемо различите службе. Напредовање Цркве је узрастање Христа, и било ко, ко одбацује Цркву, одбацује Христа.⁶⁰ Највећа победа Цркве је љубав: *Где почива снаја ове заједнице, Цркве? Они који желе да схваће снају ове заједнице пребају да схваће снају љубави. Јер љубав је моћ којој нико не може одолети... У том погледу љубав је као смрт. Када дође смрт, нико није способан да јој одоли. Није важно како и на колико начина и са колико лекова се неко бори против смрти, смртно људско биће не може умаћи њеној моћи. Аналогно, свети ништа не може да уради против моћи љубави... И на исти начин у коме смрт има сву моћ да нас отрине из живота, тако љубав има сву моћ да нас задржи у животу.*⁶¹ Црква не живи ван тела, јер свако ко је непријатељ јединства, непријатељ је љубави. *Љубав је дар Духа, и Дух је присутан само у љубави.*⁶² По Августину, основна „структура“ Цркве је сам Син Божији који је напустио своје небеско пребивалиште и сишао на земљу поставши човек: храм Божији, Тело Христово, има зидове, али њих не чине хришћани, већ сам Господ Исус Христос — *зидове не чине хришћани, зидови припадају светој тајни унижења Лојоса.*⁶³

4. *Civitas Dei* — Небески Јерусалим као есхатолошки Град Божији

У делу *De Civitate Dei*⁶⁴, О Граду Божијем, Августин разматра историјске, филозофске и теолошке проблеме везане за поимање Бога, историју и њен однос са есхатологијом. Последњи део *De Civitate Dei* је посвећен теологији будуће Цркве. *Leitmotiv* је небески Јерусалим као Христова Црква на крају времена. Она је једини *trag* на земљи који ће, сједињен са небеским, преживети историју. Она ће у себи, након последњег васкрсења, са анђелима сабрати све праведне од стварања света ради вечног живота и владања са Христом у векове. Град је Храм Христовог Тела. Црква је реалност која активно учествује у процесу који пролази кроз различите фазе да би достигла свој крајњи циљ: Црква је Царство Божије на небу. Небеска Црква је та која даје смисао и важност Цркви на земљи, али су обе фазе исте Цркве и једна иста Црква.

Када говори о есхатологији и члановима заједнице, Августин прво на уму има *светошћ*: само у светима постоји *заједница свешћ*, *Црква, права мајка верујућих.*⁶⁵ Део *societas sanctorum* чине сви они који су прихватили и који ће прихватити позив Божији.⁶⁶ Различит начин постојања (присуство и неприсуство греха) и есхатолошка судбина Цркве повезује ова два стадијума у један јединствени где ће се свет преобразити у Царство Божије у чијем ће се центру налазити Црква као град који ће сићи са неба и којим ће владати Господ Христос. По Августину, постоји Црква која је (таква) сада (*ecclesia talis nunc est*) и Црква која је будућа (*ecclesia qualis futura est*): не ради се о две Цркве, већ о једној, која поседује различите етапе постојања.

⁶⁰ *Ibidem*, 73–75.

⁶¹ Августин, „Изолагање на Псалам 47“, одељак 13, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi II*, 1187.

⁶² Августин, „Писмо 185“, одељак 50, у: The Works of Saint Augustine, *Letters 156–210*, New York City Press, 2004, 206.

⁶³ Sv. Aurelije Avgustin, *Ispovijesti*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 1973, 160.

⁶⁴ Августин говори о свом делу, објашњавајући његову структуру и основне идеје, видети Августин, „Поновна разматрања“ 2, 43, 1–2, у: Sant'Agostino, *Le Ritrattazioni*, Città Nuova, Roma, 1994, 212–215.

⁶⁵ Sv. Aurelije Avgustin, *Ispovijesti*, 160.

⁶⁶ Aurelije Avgustin, *O Državi Božjoj, Svezak Drugi (knjiga XI–XVIII)*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 1995, 689; о структури Божијег града код Августина и његовом поретку, видети Etienne Gilson, *The Christian Philosophy of Saint Augustine*, Vintage Books, New York, 1960, 171–184.

Земаљска Црква се идентификује са Царством Божијим, небеском Црквом и она је њена предизображена искуствена стварност.⁶⁷ Са друге стране, *йрава Црква Божија* измиче савршеној видљивости у садашњости иако је у континуитету са видљивом Црквом. Савршена подударност између Цркве на земљи и заједнице светих не постоји, али свети већ сад владају са Христом, ма колико то било на несавршен начин. На исти начин *Црква је већ Небеско Царство, Тело Христиво*.⁶⁸ Истовремено, то и јесте и није идентичност. Јединствена Црква води „два“ живота и пролази различите фазе и зато Црква у којој сада живимо, није један „ентитет“ фиксиран или потпун; по Августину Црква је у настајању, у динамичном процесу унутар историје. Црква је у фази узрастања из *мешовитој* тела у савршено Тело Христово.

Неизвесност судбине хришћана и тензија везана за спасење ће постојати до самог краја. Августин говори да човек својом слободом бира, одређује припадност једном граду — земаљском или небеском — до последњег тренутка. Августин истиче да ће две љубави човека зачети два града: земаљски град, љубављу према себи и презрењем Бога (*civitas terrena/civitas diaboli*), и град небески, љубављу према Богу до презрења за себе (*civitas coelestis/civitas Dei*).⁶⁹ Један је *йредогређен да влада у вечности са Богом, други да йаји у заслуженој вечној казни са ђаволом*.⁷⁰ По Августину није воља Божија та која је одредила да постоје два града — вечна осуда оних који ће бити са ђаволом има порекло у њиховом сопственом слободном удаљавању од Бога.⁷¹ Августин ставља у први план човекову слободу даровану од Бога. Два града нису препознатљиви, појмљиви (*perplexae*) у току ових времена, помешани (*permixtae*) су међу собом — али на крају биће раздвојени последњим судом.⁷² Августин говори да се у очима света ствари чине онаквим какве нису, и да само Бог зна ко припада Његовом граду — оно што човек види, не мора да буде увек тако. Лоши хришћани несумњиво поседују *communio sacramentorum*⁷³, учествовање у светим тајнама, али не чине део заједнице (*societas* или *congregatio*⁷⁴) светих. Августиновим речима, *мноји се чине изузетни, али су међу њим йу, укључени; док се за други чини да йу йрипадају, а из йоја су (за йраво) искључени (multi qui foris videntur, intus sunt; et multi, qui intus videntur, foris sunt)*.⁷⁵

Августин увек има на уму есхатолошку перспективу Цркве као коначног сабрања: *Пуно сабрање светих ће бити йосле васкрсења (Per quos impletur quod congregator noster praedixit in Psalmo: Annuntiavi, et locutus sum, multiplicati sunt super numerum. In Ecclesia huius temporis possunt esse nobiscum; in illa vero, quae post resurrectionem futura est, congregatione sanctorum esse non poterunt)*.⁷⁶

Последње васкрсење је ишчекивана победа светих есхатолошке Цркве. Она током свог постојања није статична, она постаје оно за шта је назначена: *Црква*,

⁶⁷ Henry Chadwick, *Augustine of Hippo. A Life*, Oxford University Press, 2009, 128.

⁶⁸ Aurelije Augustin, *O Državi Božjoj, Svezak Treći (knjiga XIX-XXII)*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 1996, 129.

⁶⁹ Aurelije Augustin, *O Državi Božjoj, Svezak Drugi*, 303.

⁷⁰ Aurelije Augustin, *O Državi Božjoj, Svezak Drugi*, 313.

⁷¹ Aurelije Augustin, *O Državi Božjoj, Svezak Treći*, 283; 311.

⁷² Aurelije Augustin, *O Državi Božjoj, Svezak Prvi*, 85.

⁷³ Августин, „Писмо 98“, одељак 28, у: *The Works of Saint Augustine, Letters 1–99 II/1*, New York City Press, 2001, 430–431; Aurelije Augustin, *O Državi Božjoj, Svezak Prvi*, 85.

⁷⁴ Августин, „Беседа 223“, одељак 2, у: Sant'Agostino, *Discorsi IV/1 (184–229/V) su I Tempi Liturgici*, Città Nuova, Roma, 1984, 321.

⁷⁵ Августин, „О крштењу против Донатиста“ 5, 27, 38, у: Sant'Agostino, *Polemica con i Donatisti XV/1 (Salto abecedario. Contro la Lettera di Parmeniano. Sul Battesimo)*, Città Nuova, Roma, 1998, 489.

⁷⁶ Августин, „Беседа 223“, одељак 2, у: Sant'Agostino, *Discorsi IV/1 (184–229/V) su I Tempi Liturgici*, Città Nuova, Roma, 1984, 319–321.

без мрље или доре, не њреба да буде схваћена као да њо већ јесте, већ се она њрипрема да њо њостане (дуге), када ће се открити (њјавити) као славна (*Ecclesiam non habentem maculam aut rugam, non sic accipiendum est quasi iam sit, sed quae praepraeparatur ut sit, quando apparebit etiam gloriosa*).⁷⁷

Учествовање у тајни Цркве не гарантује припадност заједници спасених, али је претпоставља. Божији промисао и човекова слобода постају одлучујући. Како је Бог створитељ добрих, тако је на сличан начин и најправеднији као Онај који допушта зло, на начин да када зло жели да на зло користи добре, Он користи на добро.⁷⁸ *Бој доуиштиа човекове ѡрехе ѡакође, али заѡо шѡо зна да из ѡоѡа извуче добро. Својом блаѡодаћу сабира један бројан народ да би наѡконаѡо број анђела ѡрекршишѡеља, на начин да онај вољени и дожански ѡрад не буде лишен броја својих ѡраћана, већ да се може обраѡоваѡи једним бројем, можда већим*.⁷⁹

Божији Град, Црква се креће кроз време ка крају историје у сусрет Христу, есхатологији и Царству које ће наступити. Она доноси издављење и вечни живот. Августин настоји да унутар–историјску димензију доведе у везу са последњом стварношћу која ће у крајњој мери изразити шта је заправо Црква. Можда зато Августин говори о Цркви у Авељу, базирајући се на Цркви пре свега као тајни и духовној, скривеној стварности.⁸⁰ Могућност за припадање њој није везана само за Христа у институционалном смислу са почетком јерархијски устројене Цркве у Новом Завету и чији је историјски почетак Педесетница, већ се ради о сили Божије љубави која превазилази временске оквири, која ствара, изграђује заједницу Цркву од почетка. Град Божији, грађевина Цркве је заједница свих који су живели пре Христа, на посредан начин у Њему и свих оних који су то непосредно — крштених. Августин ову Цркву назива *Ecclesia praedestinata*.⁸¹ На исто виђење Цркве указује и православна иконографија. Постојање Цркве у Авељу и у старозаветним светима, када се сагледа у сотириолошком контексту Августинове теологије, можда може добити своје стабилно теолошко упориште.

5. Црква као Невеста Христова у светлости Васкрсења

У излагањима на Псалме, Августин даје један кратак сиже своје теологије о Цркви као Невести. То је одељак у коме се позива на пророка Исаију, алудирајући на пролог Јеванђеља по Јовану. Друга два навода се односе на Августиново тумачење речи апостола Павла у посланици Ефесцима: *Будући да садржи у себи Цркву као своје ѡело, Христѡс је савршени човек* (Еф. 4, 13).⁸² *Црква је невестѡа Христѡва* (Еф. 5, 21–32).⁸³ *Ова велика ѡајна је имала ѡочѡак у уѡробѡи Дјеве: Ту, Реч Божија је Женик, ѡело Невестѡа; У Њему је цела Црква ѡредѡобразена. Тако је једини савршени Христѡс, у себи једно са својом Црквом, као шѡо се о истѡом ѡѡѡиуном Христѡу ѡвори у Псалмима. Понекад се ѡу среѡну изрази који се не чине да ѡрѡѡѡају Христѡу, на-*

⁷⁷ Августин, „Поновна разматрања“ 2, одељак 18, у: Sant’Agostino, *Le Ritrattazioni*, Città Nuova, Roma, 177–179.

⁷⁸ *Ibidem*, 11, 17.

⁷⁹ Aurelije Augustin, *O Državi Božjoj, Svezak Treći*, 309–311.

⁸⁰ Aurelije Augustin, *O Državi Božjoj, Svezak Drugi*, 691.

⁸¹ Aurelije Augustin, *O Državi Božjoj, Svezak Treći*, 119.

⁸² Августин, „Изолагање на Псалам 90“, беседа 2, одељак 1, у: Sant’Agostino, *Esposizioni sui Salmi III*, 157–161.

⁸³ Августин, „Беседа 341“, одељак 10, у: Sant’Agostino, *Discorsi VI*, (341–400), 17–19; Августин, „Изолагање на Псалам 90“, беседа 2, одељак 1, у: Sant’Agostino, *Esposizioni sui Salmi III*, 157–161; Августин, „Изолагање на Псалам 30“, беседа 1, одељак 4, у: Sant’Agostino, *Esposizioni sui Salmi I*, 445.

шој Глави, Реч која је од искона Бој и која беше код Боја (Јн. 1, 1): и нијии било какве од ових речи неће изледиати да ђрисијају Нему, нијии у њејовом обличју Слује... И шћавише, Христос је шћај који јовори, зашћо шћио је Христос у својим удовима. Дакле, само је једна личност која се констћиуише од два израза: глава и шћело, Женик и Невестја. И ђророк Исаја ђрославља као дивно и величанствено јединствено ове личностии, или доље, јоворећи више јушћа, Христос у њему, каже ђророчки: Као Женик стћавио ми је круну и као Невестја украсио ме је накишћима (Ис. 61, 10). Зове самој себе Женик и Невестја.⁸⁴

Осим што описује тајну постојања две личности као једне у једном телу, где је Христос Женик, а Црква Невеста.⁸⁵ У овом одељку постоји и космички призив када је реч о духовним димензијама заједнице Христа и Цркве чију сличну визију и одјек налазимо у посланици Ефесцима светог апостола Павла (Еф. 1, 1–23). Пролог Јовановог Јеванђеља је јасна алузија на повезаност Христа као вечног Логоса и стварања света које антиципира стварање Цркве. Један навод из беседа подржава то гледиште: Женик јокрива сва небеса, Невестја сву земљу.⁸⁶ Августин истиче божанство Оваплоћеног Христа у коме настаје Црква и на успешан начин повезује протологију са еклисиологијом. Христос уводи читав створени свет као Цркву у заједницу са собом дарујући јој бесмртност и вечни живот. Од значаја је истицање постојања, повезаности Христа са старозаветном Црквом, заједницом светих пре Оваплоћења, јошћиуној Христја (Christus totus), како га Августин назива.

У беседи 71, Августин говори о небеском пореклу Женика који силази са неба на земљу да би спасао своју Невесту: Христос, нови Адам, је остћавио оца и мајку и ђрисајединио се Невестји, јер двоје чине једно шћело (Посћи. 2, 24; Еф. 5, 31). Остћави Оца јер се овде доле не јоказа истћи као Ошћац, већ однажи себе самој узимајући ђрироду слује (уј. Фил. 2, 7). Остћави шћакође Синајоју, своју мајку, од које се рађа у шћелу. И ђрисаједини се сојственој Невестји, шћо јесћи својој Цркви.⁸⁷

Начин на који ће Женик спасити своју Невесту је изложен у Августиновом коментару на Јеванђеље по Јовану. У догађају Распећа Сина Божијег, из његовог отвореног ребра се рађа Невеста, Црква. Августин на тај начин пореди отворено Христово ребро са отвореним доком Нојеве барке кроз који улазе жива бића да би се спасила. Црква је духовна Нојева барка која настаје из ребра Женика: Дођоше, дакле, војници, и ђрвом ђредише ноје јошћом друјоме који је дио расћетћ с њим; А дошавши до Исуса, видевши ја већ мрћивој, не ђредише му ноје, већ му један од војника ошћвори ребро којљем и одмах одајле изиђоше крв и вода (Јн. 19, 32–34). Јеванђелистћ је ујошћредио један значајан јлајол. Није рекао: удари, рани њејово ребро или нешћио слично. Рекао је: ошћвори, да назначи да у ребру Исусовом беху као ошћворена врајћа живојћа, одакле јошћекоше светће шћајне Цркве, без којих се не улази у онај живојћ који је истћинитћи. Ова крв је била јроливена за ошћиушћење јрехова; шћа вода блажи јушћир сјасења, и заједно чине јиће и кујель. Ова шћајна је била јредсказана оним врајћима за које Ноје имаше зајовестћ да их ошћвори у доку барке (Посћи. 6, 16), зашћо шћио ју улажаше жива бића која су јредбала да се сјасу од јошћоја, и са којом је била јредизображена Црква. Зашћо да би јредсказала ону шћајну, јрва жена беше стћворена из бока мушкарца који је

⁸⁴ Августин, „Излагање на Псалм 30“, беседа 1, одељак 4, *Ibidem*, 445–446.

⁸⁵ Уп. Anne-Marie La Bonnardiere, *L'interpretation augustinienne du magnum sacramentum de Ephes.* 5,32, in *Recherches Augustiniennes* 12 (1977), 3–45.

⁸⁶ Августин, „Беседа 47“, одељак 19, у: Sant'Agostino, *Discorsi I* (1–50), 893–895.

⁸⁷ Августин, „Беседа 91“, одељци 6 и 7, у: Sant'Agostino, *Discorsi II/2* (86–116) *sul Nuovo Testamento*, Città Nuova, Roma, 1983, 127–129.

сйавао (Посїй. 2, 22) и беше названа живоїи и мајка живих (Посїй. 3, 20). Несумњиво је то била најава једної великої добра, љре великої зла саїрешења. Овде друїи Адам, љри-клонивши љлаву, засїа на Крсїу јер тоако, са крвљу и водом који извираше из њеїової бока, беше сїворена Њеїова Невесїа. О смрїи, љреко које мрїви љоново задобијају живоїи! Шїа има чїсїије од ове крви? Шїа има сїасоносније од ове ране?⁸⁸

Излагање на псалам 122 је најпоетичнији израз Августинове теологије о Цркви Невести и о уопште брачној љубави. Дугоочекивана љубав је код Августина императив: она је жртва и светлост Васкрсења са којим почиње коначно јединство заједнице нераскидиве, савршене љубави Женика и Невесте. Христова љубав према Цркви превазилази сва страдања која подноси, јер зна да ће је присајединити себи после свог васкрсења: *Ова слушкиња, Црква, је задобила велико достојанство (велику част) код Боїа: љосїала је Невесїа. Пре, међушїим, неїо шїо љосеїне за овим духовним заїрљајима їде ће без икакве сїреїње моћи да ужива у Оном коїа је воле-ла и за ким је чезнула на свом дуїом љуїу, само је заручена, ма колико да је већ у љосегу ової граїоценої залоїа који је крв Женика за којим уздише љїркос својој сїурносїи. Њој се не забрањује да воли. Ово се љонекад каже некој девици, вереници али не и удаїој. И љраведно је да јој се каже: „Није тої дозвољено да водиш љубав, чини-ћеш то кад будеш суїруїа.“ То су шїачне речи, јер се ради о једној дрзоїлеїој и неу-мереној жељи, и волеїи некої за коїа се не зна да ли ће љосїаїи женик, није сївар нейорочна... Пошїо Хрсїїос нема никої ко їреба да му буде омиљен, Њеїова Невесїа їа воли без сїреїње: воли Га и љре неїо шїо ће се сјединїи са Њим, и уздише за Њим када је од тоїа далека на свом дуїом земаљском љуїшесешївију. Само Хрсїїос ће је ожениїи (венчаїи), јер је само Он дао залої тоако граїоцен. Ко би заїраво моїао да захїева да је ожени дајући крв за њу коју жели да ожени? Ако би заисїа желео да умре за њу, неће више биїи у сїању да је ожени. Он је, међушїим, умро сїокојно за своју Невесїу, знајући да ће моћи да је учини својом љосле васкрсења.⁸⁹*

Екклесиологија Светог Августина је комплексна због различитих приступа проблему Цркве али је јасна и снажна у свом изразу. Августин лепим Цицероновим стилем успева да дочара Цркву као тајну, заједницу свих светих, Тело Христово и есхатолошки небески Јерусалим. Иако је за Августина у контексту заједнице *leitmotiv* Тело Христово и евхаристија, он се, попут Оригена, не ограничава на Нови Завет, већ смело износи виђење да је њен почетак у Старом Завету. Он је доводи у везу са Светом Тројицом која призива свете у своју заједницу од постања света.

У екклесиологији дїблијских праслика везаних за старозаветну Цркву, Августин одређеној личности која је представља, увек дијалектички супротставља једну другу, осим у случају Еве и Нојевог ковчега где прибегава икони. Сара и Агара су благодат и Закон, али и правоверност и јерес. Јаков и Исав симболизују Цркву и Синагогу, док повређена Јаковљева нога у рвању са анђелом представља лоше хришћане који упркос чињеници што су лоши ипак почивају у благословеном телу Цркве, Јакову. У апостолу Петру Августин види чврсту веру попут камена али и људску слабост која је једна од карактеристика Цркве.

⁸⁸ Августин, „Омилија 15“, одељак 8, у: Sant'Agostino, *Commento al Vangelo di San Giovanni/ Commento all'Epistola ai Parti di San Giovanni*, 353; *Ibidem*, 1563–1565.

⁸⁹ Августин, „Излагање на Псалам 122“, одељак 5, у: Sant'Agostino, *Esposizioni sui Salmi IV*, 43–45; Додаро, наводећи Августиново тумачење одељка из Јеванђеља по Луки 24, 44–46 (*Било је неїоходно да Хрсїїос љаїи и да усїане из мрївих љрећи дан, да би се љроїоведало љокајање и оїрошїење грехова љо целом све-шїу*), објашњава да Августин инсистира да то представља Христа као Женика описујући његову Невесту, Цркву, чији је почетак у Јерусалиму. Robert Dodaro, «*Omnes haeretici negant Christum in carne uenisse*, 169.

Црква као Тело Христово је Августинова најзаступљенија и најразвијенија еклисиолошка тема. Августин Цркву као Тело Христово богословски разматра у категоријама нераскидиве љубави и заједнице и афирмише је кроз евхаристију и есхатологију. Ван Христовог Тела нема живота. Верни су позвани на светост и да љубе Христовом љубављу. Христос је посредник који читав људски род уводи у заједницу са Оцем и незамислив је без заједнице јер не жели да буде без ње.

Град Божији на небу је Црква — Храм којим влада Христос. Број чланова заједнице се и зна и не зна. На свом земаљском путу она ће до последњег тренутка бити условљена слободом избора својих потенцијалних грађана. Владар небеског Јерусалима је Син Божији коме је дано од Бога Оца да влада њим вечно.

Када говори о Цркви—заједници светих, Августин све претпоставља Божијој љубави која не може бити ограничена. Она пролази кроз време, полази од Авеља и допире до уласка у вечност сабирајући све чланове небеског Јерусалима у вечни храм Тројице на небу. Они су Његова Невеста која се Њему нада и слуша Његов глас ишчекујући сједињење у брачној одаји обасјаној светлошћу Васкрсења. Она постаје Он, Тело Христово које је задобијено у моћној љубави на Крсту којој свет није могао одолети. Заједница постаје вечна, и свадба Јагњета и Његове Невесте може да почне — песмама и узношењем хвале анђела и светих (Откр. 21; 22).

За Августонову еклисиологију видети следеће студије и чланке: F. Hofmann, *Der Kirchenbegriff des hl. Augustinus in seinen Grundlagen und in seiner Entwicklung*, Max Hueber Verlag, München 1933; H. de Lubac, *Catholicisme, les aspects sociaux du dogme*, Cerf, Paris 1938; J. Plumpe, *Mater Ecclesia*, Catholic University of America Press, Washington, D.C., 1943; G. Spanedda, *Il mistero della Chiesa nel pensiero di Sant'Agostino*, Stamperia della L.I.S., Sassari 1944; S.J. Grabowsky, *The Holy Ghost in the Mystical Body of Christ according to Saint Augustine*, у „Theological Studies“ 5, 1944, 453–483; 6, 1945, 62–84; E. Mersch, *Le Corps mystique du Christ. Etudes de théologie historique*, Desclée de Brouwer, Paris, 1951; A. Müller, *Ecclesia-Maria. Die Einbeit Marias und der Kirche*, Paulus Verlag, Freiburg, 1951; Y. Congar, *Ecclesia ab Abel: Abhandlungen über Theologie und Kirche*, у Festschrift für Karl Adam, Patmos-Verlag, Düsseldorf 1952, 79–108; J. Ratzinger, *Volk und Haus Gottes in Augustins Lehre von der Kirche*, K. Zink, München 1954; F.-R. Réfoufle, *Situation des pécheurs dans l'Eglise d'après Saint Augustin*, у „Studia Theologica“ 8, 1954, 86–102; E. Franz, *Totus Christus. Studien über Christus und die Kirche bei Augustin*, University dissertation, Bonn 1956; J. Ratzinger, *Beobachtungen zum Kirchebegriff des Tyconius im „Liber regularum“*, REAug 2, 1956, 173–185; S.J. Grabowsky, *The Church: An Introduction to the Theology of Saint Augustine*, Herder, St. Louis 1957; H.U. von Balthasar, *Le visage de l'Eglise*, Cerf, Paris 1958; M. Agterberg, *Ecclesia-Virgo. Etude sur la virginité de l'Eglise et des fidèles chez Saint Augustin*, Institut historique augustinien, Heverlee-Louvain 1960; P. Tena et al., *Eglise*; DSAM, v. 4, 1960, 370–479; A.-M. La Bonnardière, *Tu es Petrus. La péricope Mathieu 16, 13–23 dans l'œuvre de Saint Augustin*, у „Irenikon“ 34, 1961, 451–499; E. Lamirande, *Un siècle et demi d'études sur l'ecclésiologie de Saint Augustin*, у „Revue des études augustinienes“ 8, 1962, 1–125; Y. Congar, *Traité anti-donatistes (introduction)*, Desclée de Brouwer, Paris 1963, 9–133; E. Lamirande, *L'Eglise céleste selon Saint Augustin*, Etudes augustinienes, Paris 1963; R. Desjardins, *Le Christ „sponsus“ et l'église „sponsa“ chez saint Augustin*, BLE 57, 1966, 241–256; A. Corticelli, *La teologia del rapporto Cristo-Chiesa nelle „Enarrationes in Psalmos“*, у Sant Agostino, Esposizione sui Salmi, Nuova Biblioteca Agostiniana, XXV, Città Nuova, Roma 1967, XV–XL; J. Verhees, *God in beweging. Een onderzoek naar de pneumatologie van Augustinus*, H. Veenman, Wage-

ningen 1968; E. Lamirande, *Etudes sur l'Écclésiologie de saint Augustin*, Editions de l'Université d'Ottawa, Ottawa 1969; W. Simonis, *Ecclesia visibilis et invisibilis. Untersuchungen zur Ekklesiologie und Sakramentenlehre in der afrikanischen Tradition von Cyprian bis Augustinus*, J. Knecht, Frankfurt 1970; A. Marschall, *Karthago und Rom. Die Stellung der Nordafrikanischen Kirche zum apostolischen Stuhl in Rom*, A. Hiersemann, Stuttgart 1971; H. Rahner, *Simboli della Chiesa. L'ecclésiologia dei Padri*, San Paolo, Milano 1971; P. Borgomeo, *L'Eglise de ce temps dans la predication de Saint Augustin*, Etudes augustiniennes, Paris 1972; E. Lamirande, *La situation ecclésiologique des Donatistes d'après saint Augustin*, Edition de l'Université d'Ottawa, Ottawa 1972; E. Lamirande, *A Significant Contribution to Our Understanding of St. Augustine's Ecclesiology*, AugStud 5, 1974, 237–248; M. Pellegrino, *La Chiesa in Sant'Agostino: istituzione o mistero?*, y AA. VV., *Chiesa e salvezza* (Atti della Settimana Pavese), Pavia 1975, 63–80; A. Solignac — Ch. Pietri, *Latine (église)*, DSAM, v. 9, 1976, 329–382; A.-M. La Bonnardière, *L'interprétation augustiniennne du „magnum sacramentum“ de Ephés. 5, 32*, RechAug 12, 1977, 3–45; A. Trapé, *Sant'Agostino. Chiesa*, y Institutum Patristicum Augustinianum, Patrologia. I Padri Latini (secoli IV–V), Marietti, Casale Monferrato 1978, 421–423; T.J. van Bavel, *What kind of Church Do You Want? The Breath of Augustine's Ecclesiology*, y „Louvain Studies“ 7, 1979, 141–171; M. Pellegrino, *Espíritu e institución en la eclesiología de S. Agustín*, vol. I, Bottega d'Erasmo, Torino 1982, 289–314; N. Lanzi, *La Chiesa nella conversione di Sant'Agostino*, Libreria Editrice Vaticana, Vaticano 1989; M.A. Fahey, *Augustine's Ecclesiology Revisited*, y Augustine from Rhetor to Theologian, J. McWilliam (ed.), Wilfred Laurier University Press, Waterloo, Ont., 1992, 173–18; M. Figura, *Ausserhalb der Kirche kein Heil?* y „Theologie und Philosophie“ 59, 1984, 560–572; T. Calvo Madrid, *La Iglesia según San Agustín*, y „Revista Agustiniiana“ 34, 1993, 943–1033; N. Lanzi, *La Chiesa Madre in Sant'Agostino*, Pontificia Universitas Lateranensis, Roma 1993; ID, *La Chiesa-comunione in S. Agostino*, y „Doctor Communis“ 46, 1993, 132–149; T. Calvo Madrid, *La Iglesia Católica según San Agustín*, Compendio de eclesiología, Revista Agustiniiana, Madrid 1994; A. Pollastri, *La ecclésiologia di Sant'Agostino*, y „Dizionario di spiritualità biblico-patristica“ 8, Borla, Roma 1994, 308–342; D.C. Alexander, *The Emergence of Augustine's Early Ecclesiology (386–391)*, University dissertation, Edinburgh 1995; S. Sierra, *Il Cristo totale: un aspetto dell'ecclésiologia agostiniana*, y „Unità e Carismi“ 1/1997, 20–27; E. Lamirande, *Corpus permixtum*, AugLex 2, 599–605; E. Lamirande, *Ecclesia*, AugLex 2, 687–720; E. Lamirande, *Ecclesiae figurae*, AugLex 2, 721–732; C. Munier, *Ecclesiae res*, AugLex 2, 732–736; C. Munier, *Excommunicatio*, AugLex 2, 1169–1174.

Résumé: Saint Augustin fonde son ecclésiologie sur l'amour et sur la communauté. L'origine de l'Eglise se trouve dans la Trinité, et son véritable commencement peut être visible déjà dans l'Ancien Testament. Le commencement est lié aux personnes bibliques, dans lesquelles Augustin voit ses images. Abel est premier membre de l'Eglise, Eve son première icône. La communauté des saints du l'Ancien Testament ne peut pas être séparée de l'Eglise chrétienne. Il s'agit de la même communauté qui possède les étapes variées. Dans la Pentecôte, Eglise devient concrète et visible. L'amour ha la force plus fort dans le liaisonne du Corps du Christ. Christ est médiateur, il fait entrer les fidèles dans la communion avec le Père. Son expression concrète est l'eucharistie qui est identifiée avec l'Eglise étant remplacée sur le plan de l'eschatologie. La culmination de l'amour dans le rapport des Epoux et Epouse est la Croix. L'Epouse du Christ est sauvée et introduite dans la communion qui commence par la Résurrection. La communauté finale des saints de Jérusalem céleste est l'épilogue de cet amour qui durera éternellement. Le symbole est Temple dans lequel demeure Dieu et son peuple.